

■ Банк иштери

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Банктык көзөмөл башкармалыгынын башчысы Сейтек ЧАЛБАЕВ:

“БАНКТАР УЛУТТУК БАНКТЫН ТЫКЫР КӨЗӨМӨЛҮНДӨ ТУРАТ”

Өлкөбүздүн банк системасына көзөмөл жүргүзүп туруу өтө зарыл иш. Анткени, жарандарыбыздын көпчүлүгү республикабыздын бардык коммерциялык банктары менен тыгыз иш алып барышат. Мындай учурда кардарлар менен банктардын мамилелеринде кандайдыр бир мыйзам бузуулар учурабай койбойт. Ошондуктан коммерциялык банктар жүргүзүп жаткан иштерге көзөмөл жүргүзүү Улуттук банктын орчундуу милдеттеринин бири болуп саналат. Банктык көзөмөл тууралуу кененирээк маалымат берүүсүн өтүнүп, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Банктык көзөмөл башкармалыгынын башчысы С.А.Чалбаевге кайрылдык.

- Сейтек Азатович, банк көзөмөлү баш аламандыкты, тартипсиздикти болтурбоонун жолу эмеспи. Адегенде банк тутумунун туруктуулугун камсыздоодо банктык көзөмөлдүн ролу канчалык мааниге ээ экендиги тууралуу айтып берсеңиз?

- Кайсы өлкөдө болбосун финансы системасынын негизин банктар түзөт жана алардын ишмердүүлүгүнөн экономиканын бардык тармактары көз каранды. Банк ишин жөнгө салып туруунун зарылчылыгы банктардын экономикалык жана социалдык өзгөчө табиятына карата, алардын өлкөнүн экономикасынын өнүгүүсүнүн маанисинен келип чыгат.

Биринчиден, банк – калктын калың катмарынын (фирмалардын, жеке ишкерлердин, калктын, финансылык институттардын) акча каражаттарын топтоочу жана аларды жайгаштыруучу коомдук институт болуп эсептелет. Ошондуктан анын аткарган иши бүткүл коомдун мүдөөлөрүн кучагына алат.

Экинчиден, банк рынок экономикасынын шартында - пайда табуучу жана ар түрдүү тобокелдиктерге баруучу коммерциялык ишкана. Болгондо да банк ишине таасир этүүчү тышкы көптөгөн тобокелдиктерди алып келүүчү чөйрөдө иш алып барат.

Демек, банк тутумунун туруксуздугу өлкөнүн экономикасынын нормалдуу иштешинин бузулушуна жана социалдык чыңалууга да алып келиши ыктымал. Банктык көзөмөлгө болгон муктаждык банктардын коом алдындагы социалдык-экономикалык жактан маанилүүлүгүнүн жана жоопкерчилигинин натыйжасында пайда болгон.

Банк ишинин маани-маңызы кардарларга жана аманатчылардын финансы-кредиттик мекемелердин ээлерине жана менеджерлерине болгон ишенимине негизделген.

➤ Банк институттарына болгон ишенимдин кризиси, ошондой эле банктардын өзүнө алган милдеттенмелерин аткарууга жөндөмсүздүгүнүн кесепети аманатчылардын “качып кетүүсүнө” алып келет жана натыйжада финансы чөйрөсүндө баш аламандыкка жана социалдык чыңалууга алып келет. Дал ушул себептен банктар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын кылдат жана тийиштүү көзөмөлүндө болот.

Банк системасы кайсыл гана өлкөдө болбосун экономиканын эң негизги бөлүгү болуп саналат. Ал дайым кыймылда болуу менен өнүгүп турат. Жаңы технологиялардын, банк бизнесин компьютерлештирүүнүн жана интернет/мобилдик банкингдин тездик менен өнүгүүсү банк системасына ар кандай операцияларды ыкчам аткарууга мүмкүнчүлүк жаратат. Алар эсептик-кассалык операциялардан тартип, эсептешүүнүн онлайндык ар кандай формалары. Муну менен бирге эле банктар тарабынан көрсөтүлүп жаткан жаңы кызмат көрсөтүүлөр – электрондук акчаларды чыгаруу, баалуу металлдар менен иштөө операцияларынын орду жогорулоодо.

Мамлекет ушул шарттарды эске алуу менен банк секторунун туруктуулугун камсыздоо,

инвесторлордун, кредиторлордун жана аманатчылардын кызыкчылыгын коргоо максатында банк ишмердүүлүгүн жөнгө салат, башкача айтканда көзөмөлдөйт.

- Банктык көзөмөлдүн маани-маңызына токтоло кетсеңиз?

- Банктык көзөмөл – бул негизинен тийиштүү мамлекеттик органдын, б.а. Улуттук банктын коммерциялык банктардын банк ишмердигин жөнгө салуучу мыйзамдарды жана аларда бекитилген нормативдик актыларды, ошондой эле экономикалык ченемдерди жана талаптарды, бухгалтердик эсептин жана отчеттуулуктун эрежелерин аткаруусуна жана сактоосуна контроль жүргүзүү процесси болуп эсептелет.

Банктык көзөмөлдүн мааниси коммерциялык банктар кабыл алган чечимдердин жана аткарган иштеринин банк ишин жөнгө салуучу мыйзамдарга жана ченемдик актыларына шайкеш келүүсүн текшерүүдө турат.

"Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндөгү" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык Кыргыз Республикасынын банк тутумунун ишинин натыйжалуулугун, коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу боюнча Улуттук банктын негизги милдеттеринин бирин ишке ашыруу максатында Улуттук банк Кыргыз Республикасынын банк тутумун, анын ичинде Улуттук банк тарабынан көзөмөлдөнгөн банктардын жана башка юридикалык жактардын ишмердүүлүгүн көзөмөлдөйт.

Жалпысынан банк ишин көзөмөлдөө жана жөнгө салуу Улуттук банк тарабынан лицензия берилген учурдан тартип (банк ачылган/ (түзүлгөн), банк жабылган (ишин токтоткон) учурга чейин жүргүзүлүүчү иш-чаралардын жыйындысынан турат.

Банктык көзөмөлдүн максаты банк тутумунун туруктуулугун жана өнүгүүсүн сактоо жана аманатчылардын жана башка кредиторлордун кызыкчылыктарын коргоо болуп саналат. Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы банктар үчүн аткарууга тийиш болгон экономикалык чендерди, талаптарды, ченемдерди жана чектерди белгилейт.

Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы мыйзамда каралган учурларды кошпогондо, коммерциялык банктардын операциялык ишине кийлигишпейт.

- Банктык көзөмөлдүн кандай түрлөрү бар?

- Банктык көзөмөл негизинен эки негизги компонентти камтыйт:

1. Тышкы көзөмөл;

- Банктардын тышкы көзөмөлү аралыктан, туруктуу негизде, берилген отчеттордун жана башка маалыматтардын негизинде банктардын ишин талдоо, ошондой эле банктын ишинин негизги багыттары боюнча банктын башкаруу органдары менен өз ара аракеттенүү аркылуу жүзөгө ашырылат.

2. Инспектордук текшерүү;

- Инспекциялык текшерүү - бул банктын чыныгы финансылык абалын, башкаруунун сапатын жана натыйжалуулугун, банктын Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын буйрууларын, талаптарын жана сунуштарын аткаргандыгын аныктоо максатында түздөн-түз банктын иш орундарында текшерүү болуп саналат.

Улуттук банк жеринде комплекстүү жана максаттуу текшерүүлөрдүн ыкмаларын тышкы көзөмөл менен айкалыштырып, анын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ар бир банктын көзөмөлдөө стратегиясын өз алдынча аныктайт.

- Банк көзөмөлүнүн натыйжалуулугун арттырууда жаңычылдыктарды, б.а. инновацияларды пайдалануу да өз жемишин берет эмеспи. Бул багытта сиздерде кандай жумуштар аткарылууда?

- Улуттук банк коммерциялык банктардын ишине көзөмөл жүргүзүү ыкмаларын өркүндөтүү боюнча тынымсыз иш алып барат жана банктык көзөмөл жаатындагы эл аралык тажрыйбаны үйрөнүп, өздөштүрүп турат.

Азыркы учурда Улуттук банк дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө колдонулган тобокелге багытталган көзөмөл деп аталган көзөмөлдүн жаңы моделин колдонууда. Тобокелдикке багытталган көзөмөл банк ишинин ар түрдүү чөйрөлөрүндөгү

КЫРГЫЗ БАНКЫ

тобокелдиктерди алдын ала баалоо принцибине жана банк ишиндеги көбүрөөк тобокелдик болуучу бөлүктү аныктоо максатында аларды башкаруу сапатына негизделген. Тобокелдикке багытталган кийинки болуучу көзөмөлдү банк ишинин көбүрөөк тобокелдиктер байкалган бөлүгүнө буруу болуп саналат. Мындан тышкары, тобокелдикке багытталган көзөмөл Улуттук банктын жана коммерциялык банктын бизнес процесстерине зыян келтирбей, көзөмөл ресурстарды натыйжалуу бөлүштүрүүгө, оптималдаштырууга өбөлгө түзөт. Башкача айтканда, тобокелдикке негизделген көзөмөл өзүнө банктын ишине сандык жана сапаттык талдоо жүргүзүү, ошондой эле Улуттук банктын жооптуу кызматкерлеринин кесипкөй пикирлерине таянуу жана банктын мүнөзүн, тобокелдик өзгөчөлүгүн, маанисин эске алуу менен ага карата жекече ыкманы колдонуу аркылуу банк ишиндеги тобокелдиктерди баалоону кучагына камтыйт.

- Тигил же бул банк көзөмөл мыйзамдарынын талаптарын аткарбаса аларга Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы тарабынан кандай чаралар көрүлүшү мүмкүн?

- Эгерде банктар белгиленген мыйзамдарга ылайык талаптарды аткарбаса, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы банкка, анын акционерлерине жана банктын кызмат адамдарына таасир этүү чараларын колдонот. Улуттук банк тарабынан таасир этүү чараларын колдонуунун максаты банктын жана/же бүтүндөй Кыргыз Республикасынын банк тутумунун ишиндеги көйгөйлөрдү тез арада оңдоо жана жоюу болуп саналат.

Таасир этүү чараларын колдонууга Кыргыз Республикасынын банк мыйзамдарында, ошондой эле террористтик ишти каржылоого жана кылмыштуу кирешелерди легалдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү жаатындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген ченемдерди, талаптарды жана чектөөлөрдү бузуу негиз болуп саналат.

Таасир этүү чаралары банкка мыйзам бузууну четтетүү жөнүндө буйруу жөнөтүү, банкка жана/же банктын кызмат адамына айып салуу, мисалы, финансылык калыбына келтирүү чараларын көрүү, чектөө белгилөө же банк ишинин айрым түрлөрүнө тыюу салуу жөнүндө талап коюу жана банк мыйзамдарына ылайык башка чаралар түрүндө болушу мүмкүн, лицензия жокко чыгарылганга чейин барууга туура келет.

Абдимухтар АБИЛОВ